

zweck nicht der einzelne Mensch, nicht sein zeitliches Glück, nicht sein ewiges Wohl, nicht die harmonische Ausbildung seiner Anlagen, nicht seine Brauchbarkeit für das bürgerliche oder allgemeine menschliche Leben, nicht seine Bestimmung für die Ewigkeit, sondern einzig der Orden selbst und die mannichfaltigen Zwecke und Dienste, wozu dieser seine Glieder und Zöglinge als willenlose Werkzeuge brauchen will (Wangemann)".

Take, nas katoličane močno žaljive, napake se med mnogimi družimi (n. pr. str. 104, 108, 110 i. dr.) nahajajo v Böhmovi zgodovini. Pozitivnega izmed katoliškega šolstva pa ni skor nič; šolske brate in uršulinke kar memogredé v kratki opombici obdela.

Kar je pa za nas katoličane še naj bolj sramotivno — pravi škandal, je v predgovoru k drugi izdaji stavek: „Zu besonderer Genugthuung gereicht es mir, dass das Schriftchen auch in **katholischen** Lehrerbildungsanstalten **beifällig** aufgenommen wurde, weil ich, ohne Verleugnung meines Standpunktes mir es angelegen sein liess, auch dem katholischen Volksschulwesen und den bemerkenswerthesten Vertretern desselben **alle gebührende** (?) Rücksicht zu schenken!“ Kaj bi bil neki še le spisal brez tega nam nerazumljivega „angelegen sein liess!“ Ali mar res misli, da smo katoličani že celó take sirote, da sami za se ne maramo? Mora že poznati svoje „kunte“, ki za drag denar pri njem, pri tujcu, kupujejo lastno zasramovanje! Kdor sam sebe ne spoštuje, pač ni vreden, da bi ga spoštovali drugi! (Dalje prih.)

Jernej Kopitar.

Kopitar — Kritikal. Zarano začne žgati, komur kopriva je mati. — Kopitar je zgodaj jel otresovati jeziček. Kakor opisuje sam, je v prvem latinskem razredu součencem na občno radost učitelju Nemcu popravil narekovanje: do, das, dare, davi, datum; avis m., in v šestem, v tedanji poeziji, je profesorju, Aeneid. IV. 611. meritumque malis advertite numen — beročemu „malo“ — hipoma ugovoril: „nix nutz, esset enim hiatus“, na kar ga je isti prof. Penzel ponosno vpisal v zlato knjigo, češ, tako je prav, tako naj učenec umno sodeluje. — Enak „hiatus“ je nastal med njim in Vodnikom o znani priliki, in vsled njega je došla Slovencem slovnica Kopitarjeva.

Sreča, presreča bila je zanj, da je prišel l. 1799 k blagemu baronu Ž. Zoisu v hišo, kjer je s perva podučeval njegovega sestrinca (e sorore nepotem), potem — njegov knjižničar in tajnik — po doveršenih šolah gimnazijskih in licejskih — učil se samotež mnogoverstnih lepih in koristnih nauk. Po francoski se je bil navadil nekoliko že v četrti šoli,

do dobrega v rodbini Zoisovi; tako tudi po laški in angleški. Latinski je znal pisati, da malokdo tako; posebno veselje je imel do gerškega jezika. Marljivo se je vkvarjal s prirodopisjem in naravoznanstvom. Da slovenščine pri Zoisu ni zanemarjal, to se vé, in omenjena slovnica njegova spričuje, da je Kopitar vže l. 1808 dokaj poznal vso slovanščino. Na Dunaju je celó zgodaj prišel k znanstva najobilnejšemu viru, v pridvorno bukvarnico, ter je v njej dospél do prvega čuvarja. Tje so prihajali iz vseh krajev raznih jezikov in narodov učenjaki, s kterimi se je seznanil, z mnogimi res poprijaznil, da jim je dopisoval poslej malo da ne v vseh jezicih. Prijatelji so mu bili mimo slovanskih nemški nekteri velikani učenosti n. pr. Götthe, Grimm, Schlegel, Humbold (nunc slavicas linguas adgreditur me duce), Bopp i. t. d. Mnogo mu je koristilo, da se je prej vsaj dvé leti učil pravdarskega ali pravoslovja, in kakor modremu učenjaku vsakemu, tako je tudi njemu duhovno znanje doverševalo živo dejanje in pametno potovanje na pr. po Nemškem, Francoskem, Angleškem, Laškem i. t. d.

Da se more prav presojevati Kopitarjevo dejanje, mora se vedno v čislih imeti njegovo stanje. Bistrega uma in učen, da mu malokdo bil je kos, vladal je v časti in oblasti — c. r. censor et custos — augustissimo Austriae imperatori a bibliothecae palatinae custodia — o dobi samo deržateljski, o kteri na pr. gledé le na posamno stroko piše Palacky: „Es durfte vormals, unter der Herrschaft der k. k. Censur, nicht gesagt und nachgewiesen werden, dass es zunächst der Geist und das System der damaligen Regierung war, was sich dem Gedeihen und Aufschwung der böhmischen Geschichtsforschung und Geschichtschreibung am meisten entgegenstellte itd. (Zur böhm. Geschichtschreibung pag. 2)“. — Poleg tega bila je cerkev in deržava združena tedaj — v lastnih nazorih — o verstvu in narodovstvu. Kar je bilo dotlej — do l. 1848 — proste in priproste svobode premalo, tote je odslej povsod menda preveč. — Kopitar je imel oster um, ostro slovo, ostro pero. — Da človek v stanu, kjer se mu vse klanja, postane ponosen, in kritikar v strastni borbi postane „recitator acerbus, qui fugat indoctum doctumque (Hor. de art. poet. v. 474)“, kdo bi se temu čudil? Censura je čestokrat caesural —

„Der grösste slavische Kritiker unseres Jahrhunderts, B. Kopitar“ — to hvalo rojaku našemu daje dr. J. Hanuš v „Slav. Bibliothek“ II. 1858 str. 201. — In v „Selbstbiogr. Kl. Schrift. 12.“ se bere: „Nur über die Streitschriften, denen ein eifrigthätiger Schriftsteller um so weniger entgehen mag, je höhere Interessen er bespricht, erlaube man ihm noch ein paar Worte“ etc. — Koj perve leta je Kopitar v Beču razun s Slovani mnogo občeval z Novogerki, z Vlahi ali Rumunci, z Albanci. Ker je bil krepak v klasičnem in modernem jeziko-

znanstvu, ga le-ti v svojih narodskih domnévah niso mogli begati. Sodija ali censor v slovanskih, vlaških in novogerških knjigah je vzlasti zanimal se o poslednjih, češ, koliki pospešniki so nekdanji Gerki bili vsem naslednjim narodom v vedah in umetnijah, v koliki živi vzajemnosti so sedanji z rojaki Slovani, in kolike pomembe je gerščina še posebej cerkvi vzhodnji.

a) O gerščini nastane Kopitarju prva književna borba. — O vzbujevanju gerškega naroda v sedanjem veku vzbudila se je tudi razprava o istiniti gerški izreki. Učenjaki so se ločili na dvoje (de linguae hellenicae pronuntiatione Reuchliniana et Erasmaniana). Prof. Hermann Neidlinger v Melku priobči l. 1814 o uni sostavek v „Wien. Allg. Lit. Ztg.“ — Njemu nasprot oglaš se Kopitar, a jako skromno. — Profesorju se ta skromnost zazdva slabost, in spiše v Göttingenu natisnjeno knjigo o tej ne vedoč, kdo mu je nasprotnik. — A sedaj presodi vso reč na tanko v „Wien. Jahrb.“ Kopitar, s katerim si je profesor prijateljsko dopisoval, in bil je — mir besedi. — Koliko se je Kopitar še pozneje zanimal o gerščini, kažeta na pr. spiska 19. in 20. v „Hesych. gloss. discip.“ (De linguae graecae aevo Pericleo pronuntiatione. Bona spes linguae graecae illustrandae e slavica itd.). —

b) Druga književna borba bila mu je rumunska. — Vlaški protopop P. Major spiše in da na svetlo zgodovino o Vlahih ali Rumunih v Daciji. Kopitar jo presodi v „Wien. Allg. Lit. Ztg.“, a se ne vjema s pisateljem ni o narodu ni o pravopisu njegovem. V propagandi olikovani protopop, meneč, da je presojevalec njegove knjige razkolniški metropolit ilireki, znosi se bridko nad pravoslavnim prelatom, kedar je Kopitar bival v Parizu. Domu prišedši le-tá sporoči spisovatelju koj, da on — katoličan — je naznanil omenjeno delo, a dobí jih nato še on nekaj — grobih. — S katerimi inostranskimi t. j. neslovanskimi ljudmi se je Kopitar književno še prepiral, tukaj ne morem razkazovati; povem naj torej le o nekterih slovanskih. — O Rusih, Veliko- in Malorusih — je Kopitar marsikaj pisaril, a dokaj častno (cf. Gramm.; Glag. Cloz.; Hesych., na pr.: „sunt enim docti Russi longe justiores quia acutiores quibuscunque . . .“ pag. 72.), in prijatelji so mu bili sloveči ruski učenjaki, na pr.: Vostokov, Pogodin itd. — Drugače je bilo s Poljaki. —

c) Tretja književna borba njegova je bila poljaška, in sicer: „De trilingui (latino-germanico-polonico) psalterio San-Florianensi in Austria superiori.“ — Kopitar je ta spominek imel v delu, pokaže ga poljskemu grofu, in ta — comes Stanislaus Dunin-Borkowski — ga da l. 1833 po svoje na svetlo z naslovom: „Psalterium reginae Margarethae.“ — Na to ga prime Kopitar l. 1834—1835 v „Jahrb. oest. Lit.“ in naposled še v lastni knjižuri: „Anti-Tartar od. Herstellung des Thatbestandes in Sachen

der Wiener „Editio Princeps“ (1834) des ältesten Denkmals der polnischen Sprache, nämlich des polnischen Drittels des (nicht Margarethen — sondern) Elisabeth-Hedwigischen Psalterium trilingue (A. 1300—1370) zu St. Florian in Oesterreich gegen den plagiarischen Roman eines Tartaren. Als Ms. für Freunde herausgegeben von Leberecht Hassenschelm. Stockholm, bei A. Bonnier. Druck von Breitkopf und Härtel“. (Cf. Hesych. str. 28—30. 71: . . poterat nos rectius nosse . . sive denique e nostro Antitartaro.) — Izmej Poljakov je Kopitarju nasprot pisaril Maciejowski, o veri in liturgiji slovanski, češ, da so Slovani sploh najprej bili „christiani ritus graeci“, potlej pa mnogi po rimskih papežih in nemških cesarjih bili prenaklonjeni „ad ritum latinum seu catholicum“. — O tej stvari razpravlja Kopitar tudi v „Hesych.“ nekaj str. 56—58 in nekaj str. 67—71, dokaj rečno, v sestavku: „De W. A. Maciejowski ad Slavorum historiam, litteraturam et legislationem commentariis lingua polonica editis Petropoli et Lipsiae 1839, 8. voll. II.“ —

Slovnica v „Začetnici“ in „Drugem berilu“.

(Dalje.)

Ko je pisatelj v petih paragrafi v posebno skerčenem okviru delil govor v stavke, stavke v besede, besede v zloge, zloge v čerke, čerke pa v samoglasnike in soglasnike ali tihnike, navaja v 6. §. spuščanje poluglasnega *e* pred *r^{om}*; ta poluglasni *e* se tudi dosledno spušča v berilnih in slovniških vajah.

Po mojem mnenji bi se obravnavi v tem paragrafu še ne mudilo tako silno, ker je oboje v rabi; nobenemu se ne more v pomoto šteti, če piše, ali če spušča pred *r^{om}* poluglasni *e*. V nekaterih krajih se ta poluglasni *e* pred *r^{om}* ne izgovarja le poluglasno, marveč se še celo naglaša —. Pri Rajhenburgu govoré n. pr. Vért je odpért. Kért je gérd. i. t. d.

Eni terdó, da na jezikovo lepoglasje prav dobrodejno upliva, ako je več samoglasnikov med tihnike primerno porazdeljenih, ako bi hoteli tem ustrezati, bi ne bilo treba tega nedolžnega *e*, ki pri izgovarjanji gotovo ne kazi lepoglasja, izpuščati v pisavi. Dvomim, da bi poluglasni *e* pred *r^{om}* lepoglasje toliko pačil, kakor ga n. pr. samoglasnik *i* ali *u* (v nekaterih slučajih) za *r^{om}* zboljšuje in olepšava, ki ga pa nekateri vendar dosledno pišejo, a v navadnem govoru se ne sliši. N. pr. Angel varuh, („Začetnica“ piše: varih); kuharica; varičnost; moji stariši so vaši tovariši i. t. d. Če je že mejaš *r* res tako močen, da je pred njim stoječi poluglasni *e* popolnoma odveč, naj bi tudi sam izhajal, brez samoglasnega *i* ali *u*, ki ga nekateri tako radi stavijo v omenjenih slučajih za *r^{om}*.